

Байєр О. О., Чередниченко І. В.

Роль відчуття затребуваності у перебігу інтелектуальної діяльності людини похилого віку

Зарубіжна геронтопсихологія наводить переконливі дані про те, що літні люди, які вийшли на пенсію і змушені перебувати у фактичній ізоляції, в цілому, володіють високими можливостями і сильною спрямованістю на трудову діяльність: високою здатністю до розуміння, міркування й оцінки, більшою обачливістю й розсудливістю (на виробництві вони менше потрапляють у нещасні випадки), які розглядаються як компенсація втрат у психомоторних навичках.

Накопичений протягом життя особистісно-професійний потенціал усвідомлюється літньою людиною і як система внутрішніх ресурсів, і як унікальний життєвий досвід, носієм якого вона є. Усвідомлюючи його, суб'єкт може відкривати в собі потребу в направленій взаємодії, трансляції власного життєвого досвіду, в тому, щоб бути потрібним, затребуваним. Однак для реалізації особистісно-професійного потенціалу потрібна можливість.

Потреба і здатність до самореалізації на різних етапах онтогенезу визначаються специфічними умовами розвитку. В старості вони можуть заглушуватись переживаннями власної безпорадності і соціальної незатребуваності. Рефлексія потреби і можливості може створити внутрішню необхідність соціальної дії, що проявиться в активному пошуку можливостей.

Саме тому важливим вважається створення таких соціальних умов для людей похилого віку, які надади б їм можливість відчувати себе значущими, потрібними, затребуваними.

В емпіричному дослідженні ролі самоактуалізації осіб похилого віку в їх самопочутті прийняли участь 53 особи, 23 жінки та 20 чоловіків у віці 60-67 років, мешканці м. Дніпропетровськ. При формуванні вибірки було враховано питання, чи працюють, хоча б частково, наші респонденти, а також – яка їх мотивація до роботи. Згідно з нашою гіпотезою, особи похилого віку, які зробили вибір на користь професійної зайнятості і мали змогу реалізувати його через покликання (n=19), переживали відчуття власної затребуваності і характеризувались вищими показниками самоактуалізації та більш сприятливим ставленням до себе – в порівнянні з особами, які працювали, переважно, через недостатнє фінансування за рахунок пенсійних виплат (n=14), та осіб, які обрали перебування та пенсії без будь-якої професійної діяльності (n=20). Зауважимо, що до першої групи були залучені респонденти, які продовжували працювати навіть за «символічну», за їх словами, платню або навіть зовсім без неї, скажімо, у громадських або благодійних організаціях.

Респондентам були запропоновані тест самоактуалізації САТ Е. Шострома та методика дослідження самовідношення С. Р. Пантелеєва. Отримані результати було оброблено за допомогою коефіцієнту кутового

перетворення φ^* -Фішера. Згідно з отриманими результатами, підгрупи досліджуваних на статистично значущому рівні відрізняються за показниками самоактуалізації та самовідношення. Так, працюючим пенсіонерам притаманне переживання більшої самоповаги ($\varphi^*=2,035$ при $p\leq 0,02$) та контактності ($\varphi^*=1,71$ при $p\leq 0,04$), ніж підгрупі «пенсіонерів на пенсії». Дані групи різняться за вираженістю пізнавальних потреб ($\varphi^*=1,56$ при $p\leq 0,05$), а також внутрішньою конфліктністю ($\varphi^*=1,64$ при $p\leq 0,05$). Водночас, особам з підгрупи пенсіонерів, які, за їх відчуттям, працюють через необхідність, також притаманний порівняно вищий рівень внутрішньої конфліктності ($\varphi^*=1,59$ при $p\leq 0,05$) та самозвинувачення ($\varphi^*=2,11$ при $p\leq 0,01$), ніж досліджуваним з підгрупи пенсіонерів, які розуміють працю як потребу і покликання.

Отримані емпіричні дані переконливо свідчать про роль відчуття корисності, затребуваності у загально-позитивному самосприйнятті суб'єкта похилого віку. Професійна діяльність та соціальна активність, вимоги, які вони висувають до людини, змушують когнітивні процеси перебувати в тонусі через постійне тренування.

Саме тому, з метою забезпечення більш активного та насиченого життя осіб пізнього віку в нашій країні варто придивитись до програм залучення їх до активної взаємодії з іншими, розроблених в інших країнах. Кількість представників цієї вікової групи – порівняно з іншими – постійно зростає, а тому суспільству та державі було б, безперечно, легше, якщо люди «золотого віку», як інколи називає їх зарубіжна психологія, були задоволені своїм життям і приносили користь своїми ентузіазмом до роботи, знаннями та досвідом.

Література:

1. Глуханюк Н. С., Гершкович Т. Б. Поздний возраст и стратегии его освоения. – М. : Московский психолого-социальный институт, 2003. – 112 с.
2. Крайг Г., Бокум Д. Поздняя зрелость: физическое и когнитивное развитие / Крайг Г., Бокум Д. Психология развития. – 9е изд. – СПб. : Питер, 2010. – С. 719-759.
3. Краснова О. В. Психология старости и старения: хрестоматия. – М. : Academia, 2003. – 416 с.
4. Cosco Th. D., Brehme D., Grigoruta N., Kaufmann L.-K., Lemsalu L., Meex R., Shuurmans A., Sener N. Ageing Perspectives // Journal of European Psychology Students. – No. 5 (2). – 2014. – С. 29-33.